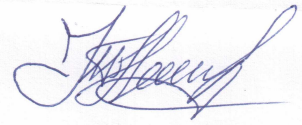


КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ



**ТОРБЄЄВ МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ**

УДК 343.9:343.34

**ЗЛОЧИНИ ПРОТИ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ:  
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ДЕТЕРМІНАЦІЯ  
ТА ЗАПОБІГАННЯ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;  
кримінально-виконавче право

**АВТОРЕФЕРАТ**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата юридичних наук

Запоріжжя – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

**Науковий керівник –** доктор юридичних наук, професор  
**ДЕНИСОВ Сергій Федорович**,  
Академія Державної пенітенціарної служби,  
завідувач кафедри кримінального,  
кримінально-виконавчого права  
та кримінології.

**Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, доцент  
**ШАБЛИСТИЙ Володимир Вікторович**,  
Дніпропетровський державний університет  
внутрішніх справ,  
професор кафедри кримінального права  
та кримінології факультету підготовки фахівців  
для органів досудового розслідування;

кандидат юридичних наук, доцент  
**БАГІРОВ Сергій Рамізович**,  
Національний університет  
«Києво-Могилянська академія»,  
доцент кафедри кримінального  
та кримінального процесуального права.

Захист відбудеться «18» квітня 2019 р. о 9<sup>00</sup> годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17.127.07 в Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 121.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «15» березня 2019 р.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради



О. В. Гороховська

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми дослідження.** Україна в сучасних умовах ставить перед собою завдання прогресивного розвитку, яке наразі складно виконати без організації внутрішнього забезпечення потреб держави шляхом використання атомної енергії. Водночас застосування таких потужних і небезпечних джерел енергії висуває додаткові вимоги до безпеки поводження з ними.

Загальне розуміння того, що радіаційна загроза не знає кордонів, перетворює проблему радіаційної безпеки та захисту на спільну для людства й таку, від якої може залежати подальше його виживання. Яскравим прикладом існування таких загроз є Чорнобильська катастрофа, унаслідок якої постраждало майже 5 млн людей, забруднено радіоактивними нуклідами близько 5 тис. населених пунктів. Від радіаційного впливу лише в Україні постраждало близько 2,6 млн осіб, зокрема понад 600 тис. дітей. При цьому частка АЕС від загального виробництва електроенергії в Україні становить 51%. Врегулювання цих питань спонукає владні органи кожної соціально відповідальної країни запроваджувати систему заходів радіаційної безпеки як обов'язкову ланку єдиної системи національної безпеки. З огляду на те, що 57% громадян України під радіаційною безпекою розуміють стан захищеності, навіть без загроз порушення такого, а 40% із них вважають екологію, яка погіршується, однією з головних проблем людства, значна частина загальнодержавних заходів має бути спрямована на інформаційну сферу, що є базовим елементом єдиної системи таких заходів, мета якої полягає у формуванні культури поводження з радіаційними предметами. У ст. 16 Конституції України передбачено, що екологічна безпека та підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи є обов'язком держави. Ця конституційна норма, як завдання для держави, не втрачає актуальності й сьогодні через реальне існування проблеми незаконного вивозу/переміщення радіоактивних матеріалів із закритої території Чорнобильської АЕС, і ця проблема для 48% мешканців суміжних територій є однією з найнебезпечніших із сучасних загроз.

Аналіз досліджень, присвячених кримінально-правовим і кримінологічним проблемам охорони радіаційної безпеки від злочинних посягань, свідчить про недостатню увагу фахівців до цієї тематики. У працях науковців розкрито здебільшого питання екологічної безпеки та злочинів проти довкілля, громадської безпеки й злочинів, що посягають на неї. Водночас існує група злочинів, об'єктом яких постають специфічні суспільні відносини, захист яких здійснюється нормами кількох розділів Особливої частини КК України. Йдеться про злочини проти радіаційної безпеки. З одного боку, ці суспільно небезпечні прояви та відповідний вид злочинності – злочинність у радіаційній сфері – були в центрі уваги вітчизняних науковців. Свідченням цього є наукові праці Я. О. Леляка, О. О. Пащенко, К. В. Плеви та ін. З іншого боку, науковці приділяли увагу суто кримінально-правовим питанням злочинів проти радіаційної безпеки (дисертації О. О. Пащенко та К. В. Плеви), або ж

кримінологічному вивченню піддавалися всі види злочинності на території Чорнобильської зони відчуження (дисертація Я. О. Леляка). У зв'язку із цим спостерігалось формування окремої частини предмета вітчизняної кримінології, такої як злочинність у радіаційній сфері, яка набула ознак самостійного предмета дослідження, проте поки що висвітлена лише фрагментарно. Сьогодні бракує самостійних наукових праць, спеціально присвячених злочинам проти радіаційної безпеки в частині їх кримінологічної характеристики, детермінації та запобігання.

Крім доробку згаданих вище фахівців, дисертація ґрунтується на працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, П. Д. Біленчук, Я. І. Гілінський, В. В. Голіна, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, А. І. Долгова, А. Е. Жалінський, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнєцова, О. П. Литвин, О. М. Литвинов, В. К. Матвійчук, В. О. Навроцький, М. І. Панов, В. П. Тихий, А. П. Тузов, В. В. Шаблистий та ін.

Праці цих авторів мають важливе наукове і практичне значення. Водночас низка питань, пов'язаних із вивченням злочинності у сфері радіаційної безпеки, є не вирішеною. До актуальних проблем кримінологічної та кримінально-правової характеристики злочинів проти радіаційної безпеки, які можна визнати недослідженими або такими, що частково вивчені, але не набули свого остаточного розв'язання, належать, зокрема: наукове розуміння радіаційної безпеки як провідного поняття кримінально-правової та кримінологічної характеристики злочинів, що посягають на цей об'єкт; визначення соціально-правової природи злочинів проти радіаційної безпеки; кримінологічна характеристика особи злочинця, який вчиняє злочини проти радіаційної безпеки; основні детермінанти злочинів проти радіаційної безпеки; причини та умови індивідуальної злочинної поведінки суб'єкта злочинів проти радіаційної безпеки; характеристика суб'єктів запобігання цим злочинам; вивчення загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів запобігання злочинам проти радіаційної безпеки.

Отже, дослідження кримінологічної характеристики злочинів проти радіаційної безпеки, їх детермінації та запобігання є важливим науковим завданням сучасної української кримінології, яке має безпосередній зв'язок із кримінологічною політикою держави та практикою протидії злочинності.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертацію виконано в межах науково-дослідних робіт Класичного приватного університету «Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина» (державний реєстраційний номер 0110U003958) та «Вплив правової інтеграції на кримінально-правову, кримінально-виконавчі системи та запобігання злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0116U008203).

Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 4 від 26 грудня 2012 р.).

**Мета і задачі дослідження.** *Мета дослідження* полягає в обґрунтуванні комплексних загальносоціальних, організаційно-правових та інших заходів запобігання злочинам у сфері радіаційної небезпеки й визначенні належних суб'єктів їх реалізації на підставі дослідження кримінологічної характеристики цього виду злочинності та її детермінант.

Відповідно до зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- здійснити комплексну кримінологічну та кримінально-правову характеристику злочинів проти радіаційної безпеки;
- розкрити зміст поняття «радіаційна безпека» на підставі її комплексної кримінально-правової та кримінологічної характеристики;
- висвітлити соціально-правову природу злочинів проти радіаційної безпеки та їхні особливості на сучасному етапі розвитку суспільних відносин в Україні;
- сформувати кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє злочини проти радіаційної безпеки, шляхом опису соціально-демографічної, вікової та соціально-психологічної складових структури особи злочинця;
- виявити та проаналізувати основні детермінанти вчинення злочинів проти радіаційної безпеки;
- встановити причини та умови індивідуальної злочинної поведінки суб'єкта злочинів проти радіаційної безпеки;
- охарактеризувати суб'єктів запобігання злочинам проти радіаційної безпеки;
- описати загальносоціальні заходи запобігання злочинам проти радіаційної безпеки;
- з'ясувати та уточнити спеціально-кримінологічні й індивідуальні заходи запобігання злочинам проти радіаційної безпеки

*Об'єктом дослідження* є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з кримінологічним забезпеченням радіаційної безпеки в державі.

*Предметом дослідження* є злочини проти радіаційної безпеки, їх кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання.

**Методи дослідження.** У ході досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження використано філософські, загальнонаукові, міждисциплінарні й спеціально-наукові методи, зокрема: *діалектичний та історичний* – для виявлення соціально-правової природи злочинів проти радіаційної безпеки, стану їх вивченості, а також для встановлення генези досліджень у цій сфері (підрозділи 1.1, 1.2); *індукції та дедукції, аналізу й синтезу* – для побудови шляху дослідження та визначенні структурно-логічної схеми дисертації; *системно-структурний* – для надання характеристики механізму індивідуальної злочинної поведінки особи, яка вчиняє злочини проти радіаційної безпеки (підрозділ 1.3), та дослідження комплексу заходів протидії розвитку індивідуальної злочинної поведінки особи, яка вчиняє злочини проти радіаційної безпеки (підрозділи 3.2, 3.3), а також аналізу суб'єктів запобігання злочинам проти радіаційної безпеки (підрозділ 3.1); *формально-логічний* – для з'ясування особливостей мотивації злочинної діяльності особи, яка вчиняє

злочини проти радіаційної безпеки (підрозділ 2.1), та зовнішніх факторів індивідуальної злочинної поведінки особи, яка вчиняє злочини у сфері радіаційної безпеки (підрозділ 2.2); *формально-юридичний* – для аналізу положень вітчизняного, зарубіжного та міжнародного законодавства (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3); *порівняльно-правовий* – при аналізі досвіду зарубіжних країн у частині запобігання злочинам проти радіаційної безпеки (підрозділи 3.1, 3.3); *статистичні* – для збирання, узагальнення й аналізу відповідної статистичної інформації щодо зовнішніх проявів радіаційної злочинності, а також встановлення характеристики особистості злочинця, який вчиняє злочини проти радіаційної безпеки, визначення основних детермінант радіаційної злочинності (підрозділи 1.3, 2.1, 3.2); *соціологічні (анкетування, опитування, аналіз документів)* – для отримання актуальної інформації щодо подій і стану обізнаності із загрозами, способами протидії їм; виявлення думок фахівців щодо явищ кримінологічного характеру (підрозділи 1.1, 1.3, 3.3).

*Емпіричну базу дослідження* становлять статистичні дані Судової адміністрації України; дані офіційної статистики МВС України щодо кількості зареєстрованих злочинів проти радіаційної безпеки; 175 вироків судів загальної юрисдикції у справах про злочини проти радіаційної безпеки (2008–2018 рр.) у Чернігівській, Київській областях та м. Києві, що внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень; опитування 150 осіб, які проживають на територіях, суміжних із зоною відчуження, та 215 фахівців у галузі права.

*Нормативну базу дослідження* становлять Конституція України, закони України, Кримінальний кодекс України (далі – КК), Кодекс цивільного захисту України, кримінальні кодекси зарубіжних країн, Кримінальний процесуальний кодекс України, постанови Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти України.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній кримінологічній науці дослідженням злочинів проти радіаційної безпеки, в якому висвітлено проблеми кримінологічної характеристики, детермінації та запобігання цим злочинам, а також запропоновано шляхи розв’язання окреслених проблем. У роботі сформульовано, обґрунтовано або додатково аргументовано низку висновків, теоретичних положень і практичних пропозицій, які містять ознаки наукової новизни, зокрема:

*вперше:*

– здійснено комплексну кримінологічну та кримінально-правову характеристику злочинів проти радіаційної безпеки шляхом урахування структури й географії радіаційної злочинності, а також шляхом виокремлення радіаційної безпеки як самостійного об’єкта кримінально-правової охорони на підставі проведеного аналізу кримінальних справ і проваджень за 2008–2015 рр.;

– сформовано кримінологічну характеристику особи злочинця, який вчиняє злочини проти радіаційної безпеки, шляхом узагальнення соціально-демографічної, вікової, соціально-психологічної характеристики особи злочинця та кримінально-правових ознак;

– визначено коло суб'єктів протидії радіаційній злочинності, яких поділено на спеціалізовані (органи та організації, стосовно яких протидія злочинності у сфері радіаційної безпеки належить до основних завдань і функцій, – МВС, СБУ, суд, прокуратура) і неспеціалізовані (органи та організації, які керують діяльністю із запобігання злочинам у сфері радіаційної безпеки, організують її, створюють систему управління нею, – органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування; органи, установи, організації, функції й повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинам проти радіаційної безпеки, але їхня діяльність впливає на запобіжні процеси щодо детермінант цього виду злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги; адміністрація підприємств, установ, організацій тощо));

*удосконалено:*

– наукове тлумачення поняття «радіаційна безпека», під яким запропоновано розуміти стан (зокрема явища й процеси) радіаційної захищеності, в якому перебувають природні, соціальні та загальнодержавні системи, коли нічого не загрожує їх нормальній життєдіяльності й виконанню звичайних функцій, у тому числі непорушність цих процесів і відсутність ризиків таких порушень, а також вчасну, правдиву та повну поінформованість про настання ризиків або факту порушення таких процесів;

– перелік основних криміногенних детермінант, зокрема по-новому класифіковано фактори, причини й умови, які детермінують учинення злочинів проти радіаційної безпеки на загальносоціальному рівні;

– розуміння змісту основних причин та умов індивідуальної злочинної поведінки у сфері радіаційної безпеки; в індивідуальній поведінці особи, яка вчинила злочин, спостерігаються, передусім, такі чинники, як безробіття, відсутність коштів на проживання, правовий нігілізм. Водночас ці індивідуальні причини є похідними від загальносоціальних, таких як: низький рівень доходів населення, високий рівень безробіття, низький рівень соціально-культурного (загального) настрою населення;

*набули подальшого розвитку:*

– розуміння радіаційної безпеки як самостійного родового об'єкта злочинів, що в аспекті *de lege ferenda* означатиме необхідність виокремлення самостійного розділу Особливої частини КК України з назвою «Злочини проти радіаційної безпеки»;

– положення про те, що радіаційна безпека є одним з елементів національної безпеки країни.

**Практичне значення одержаних результатів.** Викладені в дисертації положення, узагальнення й висновки можуть бути використані у:

– *навчальному процесі* – при підготовці лекцій з навчальної дисципліни «Кримінологія» враховано окремі положення дослідження, які також впроваджено в освітній процес і наукову діяльність кафедри кримінального права та правосуддя навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету (акт впровадження від 12 грудня 2018 р.);

– *законотворчій діяльності* – при підготовці змін і доповнень до чинних Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (акт впровадження Комітету з питань правової політики та правосуддя Верховної Ради України від 04 грудня 2018 р.);

– *правозастосовній діяльності* – для оптимізації структури та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у роботі щодо протидії злочинам проти радіаційної безпеки. Деякі пропозиції враховано органами прокуратури України (акт впровадження Прокуратури Київської області від 10 грудня 2018 р.), органами Національної поліції України (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у правозастосовну діяльність Головного управління Національної поліції в Чернігівській області від 04 грудня 2018 р.), а також у процесі узагальнень судової практики в цій сфері судовими інстанціями України (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у правозастосовну діяльність Апеляційного суду Чернігівської області від 25 грудня 2018 р.), окремі положення дослідження щодо профілактики злочинів проти радіаційної безпеки, а також інформування населення про недопустимість таких порушень упроваджено в діяльність відповідних органів державної влади, зокрема Департаментом з питань цивільного захисту та оборони Чернігівської обласної державної адміністрації (акт впровадження від 27 листопада 2018 р.) і Чернігівським районним відділом Управління з надзвичайних ситуацій у Чернігівській області (акт впровадження від 04 грудня 2018 р.);

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого вивчення теоретичних проблем і практики кримінально-правової й кримінологічної протидії злочинам проти радіаційної безпеки.

**Апробація результатів дисертації.** Результати дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах, таких як: III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми публічного та приватного права» (м. Запоріжжя, 2012 р.); XXI Міжнародна наукова конференція студентів і молодих учених «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 2013 р.); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції» (м. Харків, 2013 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 2013 р.); Міжвузівська науково-практична конференція «Проблеми емпіричного изучения преступности» (м. Луганськ, 2013 р.); Науково-практична конференція «Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір» (м. Запоріжжя, 2014 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми публічного та приватного права» (м. Запоріжжя, 2014 р.); XXIII Міжнародна наукова конференція студентів і молодих учених «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2015 р.); International Scientific-Practical Conference «Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine:



Conference Proceedings» (м. Сандомерц, Польща, 2017 р.); Міжнародний круглий стіл «Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки» (м. Харків, 2018 р.).

**Публікації.** Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, викладено у 18 наукових працях, з яких: 5 – статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, 1 – стаття в іноземному виданні, 12 – матеріали конференцій.

**Структура та обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і 15 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 283 сторінки, з них основний текст – 181 сторінка, список використаних джерел (341 найменування) – 34 сторінки, додатки – 54 сторінки.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; вказано зв'язок роботи з науковою темою; визначено мету та завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; викладено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; подано відомості про публікації, структуру та обсяг дисертації.

**Розділ 1 «Сучасний стан дослідження злочинів проти радіаційної безпеки, їх кримінально-правова та кримінологічна характеристики»** містить три підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Стан дослідження радіаційної безпеки як провідного поняття кримінально-правової та кримінологічної характеристики злочинів, що посягають на цей об'єкт»* акцентовано на тому, що поняття «радіаційна безпека» є ключовим для побудови цього дослідження, у зв'язку із чим науковому вивченню та розкриттю його змісту приділено першочергову увагу.

Підтримано наукову позицію, відповідно до якої радіаційна безпека є складовою громадської безпеки (згідно із чинною структурою КК України), проте одночасно за своїм характером та змістом є складовою й екологічної безпеки, що, у свою чергу, постають складовими системи національної безпеки. Ці аспекти безпеки утворюють складне явище, дослідження якого вимагає поєднання теоретичного та практичного досвіду в багатьох галузях знань і має бути обґрунтованим на основі визначення й розкриття власної сутності та природи, а також ознак цього правового явища. На підставі цього запропоновано авторське визначення поняття «радіаційна безпека».

Подано результати фахового опитування суддів, працівників правоохоронних органів і адвокатів, а також анкетування студентів старших курсів, які навчаються за спеціальністю «Правознавство». Респонденти-практики в цілому зазначили, що радіаційною безпекою для них є стан захищеності суспільства від радіаційних загроз будь-якого характеру. Студенти висловили аналогічну думку, проте серед них 20% відокремлювали в цьому понятті такі явища, як порушення цього стану саме внаслідок злочинних посягань.

Здійснено розмежування радіаційної безпеки як об'єкта відповідних злочинів і злочинності в радіаційній сфері як об'єкта кримінологічного дослідження. Встановлено, що радіаційна безпека як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони володіє властивостями, які надають підстави говорити про однорідний характер відповідних суспільних відносин, на які посягає така сама однорідна група злочинів. Наведене означає, що радіаційна безпека набуває якостей, які з теоретичного погляду наближають її до поняття родового (групового), а не видового об'єкта злочину.

У підрозділі 1.2 «Злочини проти радіаційної безпеки: соціально-правова природа та кримінально-правова характеристика» встановлено, що з поширенням людством ядерних технологій та зростанням загроз їх застосування без дотримання відповідних норм і правил захист від них стає більш актуальним. Сьогодні ж злочини проти радіаційної безпеки, як і сама по собі радіаційна злочинність, є соціоекономічним феноменом, закономірним та деструктивним результатом суспільного розвитку, що активізувався внаслідок глобальних процесів.

Досліджено розвиток кримінального й іншого законодавства у сфері радіаційної безпеки та обґрунтовано думку, що група злочинів проти радіаційної безпеки становить, передусім, цілісну систему кримінально-правових норм щодо радіаційного захисту держави, населення від проявів протиправної поведінки. Розуміння цієї системи має базуватися на відмітних ознаках, таких як: об'єкт, предмет злочину, форма вини, спосіб, знаряддя, засоби, місце, час вчинення злочину і, відповідно, діянь проти радіаційної безпеки України.

Об'єктом кримінологічного дослідження постали такі форми злочинної поведінки: 1) контрабанда радіоактивних матеріалів (ст. 201 КК); 2) приховування або перекручення відомостей про радіаційний стан (ст. 238 КК); 3) напад на об'єкти, на яких виготовляються, зберігаються, використовуються або якими транспортуються радіоактивні матеріали, з метою захоплення, пошкодження або знищення цих об'єктів (ст. 261 КК); 4) викрадення, привласнення, вимагання радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 262); 5) незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265 КК); 6) незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265<sup>1</sup> КК); 7) погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали (ст. 266 КК); 8) порушення правил поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК); 9) порушення вимог режиму радіаційної безпеки (ст. 267<sup>1</sup> КК); 10) порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК); 11) порушення правил поводження з радіоактивними матеріалами під час несення або проходження військової служби (ст. 414 КК).

Здійснено кримінально-правову характеристику злочинів, які порушують суспільні відносини у сфері радіаційної безпеки, наведено їхній повний перелік, висловлено думку про майбутнє вдосконалення чинного кримінального

законодавства України, а саме виокремлення радіаційної групи злочинів у самостійний розділ КК України: «Злочини проти радіаційної безпеки».

У підрозділі 1.3 «Кримінологічна характеристика особи злочинця, який вчиняє злочини проти радіаційної безпеки» приділено увагу одному з ключових елементів предмета кримінології – особі злочинця – в аспекті радіаційної злочинності. Акцентовано на тому, що радіаційна злочинність – явище відносно нове для нашої країни, у зв'язку із чим особа радіаційного злочинця вивчена недостатньо, тоді як рівень латентності цих злочинів є високим.

Аналіз статистичних відомостей та судової практики надав змогу визначити істотні зміни у структурі радіаційної злочинності, що відбулися протягом останніх дев'яти років. Це виявилось в зростанні незаконного рибного промислу та збирання ягід і грибів у забороненій зоні, тобто на території зони відчуження та обов'язкового (безумовного) відселення (упродовж 2005–2013 рр. – у 2 рази). Дослідження судових вироків, показань підсудних тощо дають підстави для таких висновків: зростання кількості цих злочинів здебільшого має місце через зниження розуміння радіаційних ризиків у місцевого населення на фоні спливу часу після Чорнобильської катастрофи.

Результати аналізу судової практики (140 судових вироків у категорії злочинів проти радіаційної безпеки) свідчать, що статистичний судовий показник за ст. 267<sup>1</sup> КК України формується лише за рахунок Чорнобильської зони безумовного (обов'язкового) відселення. Тобто прояви цього злочину територіально обмежені Чорнобильською зоною безумовного (обов'язкового) відселення, і первинною ознакою виявлення особи такого злочинця є її територіальна належність до цієї зони – місце проживання, місце роботи.

Окремо відзначено наявність серед засуджених громадян Російської Федерації та Республіки Білорусь – 2,5%, що зумовлено особливостями географічного розташування забрудненої території (Чорнобильської зони). Окремі види радіаційних злочинів мають груповий характер вчинення (близько 11,8%), а саме незаконний вилов риби на забороненій території; злочини щодо вивозу/переміщення за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю продуктів промисловості чи окремих виробів, яким притаманні ознаки радіаційних пристроїв або їх складників. Дослідження дало можливість виокремити типові особистісні соціальні та психологічні характеристики суб'єктів, що скоїли злочини проти радіаційної безпеки.

**Розділ 2 «Детермінація злочинів проти радіаційної безпеки»** включає два підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Основні детермінанти злочинів проти радіаційної безпеки» уточнено криміногенні детермінанти радіаційної злочинності на підставі визнаного в кримінологічній науці вчення про етіологію злочинності. Дослідження ґрунтується на прийнятому в сучасній кримінології поділі детермінант злочинності на причини та умови, згідно з яким причинами вважають ті чинники, що породжують злочинність як свій наслідок, а умовами –

детермінаційні фактори, які самі безпосередньо не породжують злочинності, але сприяють дії каузальних факторів і певним чином спрямовують їх.

Встановлено, що так само, як і причини інших різновидів злочинності, загальні причини радіаційної злочинності беруть свій початок у площині суперечностей, які виникають під час здійснення людиною певних процесів у сфері радіаційної безпеки держави. Ці суперечності становлять складні соціальні процеси, які у вищенаведених негативних умовах створюють підґрунтя для злочинної поведінки в радіаційній сфері. Відповідно до характеру та змісту чинників, що детермінують, вони можуть бути згруповані в такі блоки: економічний, соціальний, організаційно-управлінський, технічний, географічний, нормативно-правовий. Зокрема, до економічного належать високий рівень безробіття, низький рівень доходів, поляризація населення за рівнем доходів тощо. Розкрито зміст усіх зазначених блоків, що об'єднують відповідні чинники.

У ході аналізу виявлено істотну проблему недооцінки негативного впливу радіаційних злочинів. Так, в Україні злочини проти радіаційної безпеки здебільшого пов'язують лише з дотриманням певних правил на виробництві, однак, при цьому забувають приділяти належну увагу іншим умисним злочинам, що тягнуть за собою істотну приховану загрозу. Акцентовано на таких найбільш вагомих детермінантах, як корупційна складова радіаційної злочинності та територіальний фактор.

У підрозділі 2.2 «Причини та умови індивідуальної злочинної поведінки суб'єкта злочинів проти радіаційної безпеки» уточнено загальні причини й умови злочинності в механізмі злочинної поведінки суб'єкта злочину проти радіаційної безпеки.

Аналіз отриманих результатів щодо суті причин та умов індивідуальної злочинної поведінки у сфері кримінально-правової охорони радіаційної безпеки надав змогу припустити, що властивості особи злочинця, який скоює злочин цієї групи, залежать від впливу навколишнього, зокрема соціального, середовища, її найближчого оточення. Цей взаємозв'язок на індивідуальному рівні формує причини та умови, що сприяють вчиненню злочину.

Практична значущість виокремлення й дослідження причин та умов вчинення цих злочинів на індивідуальному рівні полягає в можливості завчасного розроблення й реалізації профілактичних заходів на індивідуальному рівні з метою запобігання вчиненню злочинів у сфері радіаційної небезпеки певною категорією осіб.

У межах проведеного дослідження порушено актуальну проблему – непоінформованість населення про ризики, які утворюються для суспільства, громадської безпеки, здоров'я населення внаслідок вчинення злочинів у сфері радіаційної безпеки. Неналежну інформованість населення визначено як вагомий детермінаційний фактор, що зумовлює індивідуальну злочинну поведінку. Запропоновано вирішення окресленої проблеми шляхом розроблення та реалізації профілактичних заходів, системної скоординованої співпраці правоохоронних органів, підрозділів Державної служби з

надзвичайних ситуацій з органами місцевого самоуправління та іншими суб'єктами в цьому напрямі, зокрема шляхом роз'яснення населенню, яке постійно проживає на території, суміжній з Чорнобильською зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, можливих ризиків від вчинення суспільно небезпечних дій з предметами радіаційної безпеки.

**Розділ 3 «Запобігання злочинам проти радіаційної безпеки»** містить три підрозділи.

У підрозділі 3.1 *«Суб'єкти запобігання злочинам проти радіаційної безпеки»* встановлено, що суб'єктами запобігання злочинам проти радіаційної безпеки є широке коло осіб, серед яких: центральні органи державної влади, їх регіональні управління, відділи, службові та посадові особи у сфері радіаційного захисту й контролю відповідно, діяльність яких спрямована на забезпечення державної політики у сфері радіаційної безпеки, а також заходів щодо розробки та запобігання, виявлення й розслідування злочинів проти радіаційної безпеки (правоохоронні органи). До них належать, зокрема, органи державної влади, основною функцією яких є контроль і забезпечення радіаційної безпеки на виробництві й під час поводження з радіаційними матеріалами; органи державної влади, на яких покладено обов'язок щодо загальної кримінологічної протидії та запобігання злочинам проти радіаційної безпеки, зокрема спеціальні органи, що вживають спеціальних заходів протидії й запобігання злочинам проти радіаційної безпеки (РНБО); органи місцевого самоврядування та їх структурні підрозділи (у межах профілактичної й роз'яснювальної роботи серед населення).

Запропоновано більш широкий підхід до запобігання злочинам проти радіаційної безпеки, доповнюючи стандартну конструкцію суб'єктів запобігання за рахунок участі в цьому процесі приватного сектору економіки (рівень дотримання вимог, правил і стандартів) та громадськості (рівень ідейної свідомості).

У підрозділі 3.2 *«Загальносоціальні заходи запобігання злочинам проти радіаційної безпеки»* реалізовано науковий підхід, згідно з яким заходи запобігання злочинності загального характеру потрібно уточнювати залежно від особливостей злочинності, запобігати якій вони покликані.

Враховуючи таку конструктивну ознаку радіаційної злочинності, як наявність радіаційного предмета, як окремий напрям загального запобігання цьому соціальному феномену визначено контроль за обігом такого предмета в країні. Доведено, що саме відповідний контроль є одним з основних заходів запобігання цьому виду злочинності, зокрема на стадії готування злочину.

Виділено основні заходи протидії незаконному обігу радіаційних предметів, такі як: посилення контролю у сфері надходження радіаційних речовин і пристроїв до законного обігу (виробництво, використання, передача, експонування, ввезення, вивезення тощо); припинення надходження радіаційних речовин та пристроїв до незаконного обігу (кустарне виготовлення, розкрадання, контрабанда, надходження з «гарячих точок» і з місць захоронення радіаційних та токсичних предметів); боротьба з незаконним

розповсюдженням радіаційних предметів і пристроїв (придбання, перевезення, зберігання, передача й збут); вилучення радіаційних предметів і пристроїв з незаконного обігу та їх знищення; утилізація радіаційних речовин, пристроїв, відходів; зберігання радіаційно забруднених предметів тощо.

Серед загальносоціальних заходів запобігання злочинам проти радіаційної безпеки особливу увагу запропоновано приділити реабілітації осіб, що відбули покарання в місцях позбавлення волі за злочини, вчинені проти радіаційної безпеки. Це є важливим, тому що без заходів реабілітації такі особи повертаються в попереднє соціальне середовище, де продовжують діяти детермінанти, які призвели до формування індивідуальної злочинної поведінки.

У підрозділі 3.3 «Спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинам проти радіаційної безпеки» розроблено низку кримінологічних заходів запобігання злочинності в радіаційній сфері. Підтверджено наукову позицію, згідно з якою роль індивідуальних заходів запобігання злочинам перебуває на фундаментальному рівні заходів забезпечення радіаційної безпеки як невід'ємної складової національної безпеки держави.

На прикладі вивчення особи злочинця, який вчиняє злочини проти радіаційної безпеки, обґрунтовано ідею, відповідно до якої внутрішнє ставлення потенційного винуватця до радіаційної безпеки є основним чинником, на який мають бути спрямовані такі заходи. Воля індивіда формується не лише за рахунок певних чинників, що мотивують, а й через несприятливий вплив факторів, які прямо чи опосередковано формують внутрішнє асоціальне ставлення особи до об'єктивних процесів. Встановлено, що сутність індивідуальної профілактики злочинів проти радіаційної безпеки полягає у своєчасному виявленні осіб, які потенційно схильні до вчинення таких діянь, і застосуванні до них заходів, що націлені на запобігання цій злочинній поведінці.

## ВИСНОВКИ

У ході дослідження на основі узагальнення отриманої інформації, відповідних підходів кримінологів, аналізу законодавства та практики судових і правоохоронних органів України сформульовано основні наукові положення, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого науково-практичного завдання кримінологічної характеристики злочинів проти радіаційної безпеки, їх детермінації та запобігання. Одержані наукові результати дають підстави для висновків, рекомендацій та узагальнень, що мають як теоретичне, так і практичне значення. Найсуттєвішими з них є такі:

1. Встановлено, що радіаційна безпека є одним з елементів національної безпеки країни. Водночас сьогодні в науці відсутнє визначення поняття «радіаційна безпека» як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони як у кримінологічному розумінні, так і в кримінально-правовому. На виконання одного із завдань дослідження сформульовано наукове визначення поняття

«радіаційна безпека», яке може бути використано для нормативних цілей, а саме: радіаційна безпека – це стан, зокрема явища та процеси, радіаційної захищеності, у якому перебувають природні, соціальні й загальнодержавні системи, коли нічого не загрожує їх нормальній життєдіяльності та виконанню звичайних функцій, зокрема непорушність цих процесів і відсутність ризиків таких порушень, а також вчасна, правдива та повна поінформованість про настання ризиків або факту порушення таких процесів.

2. Враховуючи результати аналізу соціально-правової природи злочинів проти радіаційної безпеки, а також процесів формування механізму злочинної поведінки в цій сфері, можна дійти висновку, що формування поняття радіаційної безпеки в аспекті захисту як суспільства загалом, так і окремого громадянина в ньому зокрема, здійснювалося поступово залежно від внутрішньополітичної ситуації в країні та відповідно до політичної волі й ідеї відносин, що домінують. На сучасному етапі чітко сформовано основні риси радіаційної злочинності як окремої категорії протиправних діянь у цій сфері. Такі висновки дають достатньо підстав для ефективного вдосконалення чинного кримінального законодавства України, а саме виокремлення радіаційної групи злочинів у самостійний розділ КК України: «Злочини проти радіаційної безпеки».

В аспекті *de lege ferenda* варто підкреслити, що цей розділ могли б утворити статті такого змісту: 1) контрабанда радіоактивних матеріалів (ст. 201 КК); 2) приховування або перекручення відомостей про радіаційний стан (ст. 238 КК); 3) напад на об'єкти, на яких виготовляються, зберігаються, використовуються або якими транспортуються радіоактивні матеріали, з метою захоплення, пошкодження або знищення цих об'єктів (ст. 261 КК); 4) викрадення, привласнення, вимагання радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 262); 5) незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265 КК); 6) незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265<sup>1</sup> КК); 7) погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали (ст. 266 КК); 8) порушення правил поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК); 9) порушення вимог режиму радіаційної безпеки (ст. 267<sup>1</sup> КК); 10) порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК); 11) порушення правил поводження з радіоактивними матеріалами під час несення або проходження військової служби (ст. 414 КК).

Виявлено, що радіаційна безпека як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони володіє властивостями, які надають підстави говорити про однорідний характер відповідних суспільних відносин, на які посягає така сама однорідна група злочинів. Наведене означає, що радіаційна безпека набуває якостей, які з теоретичного погляду наближають її до поняття родового (групового), а не видового об'єкта злочину.

3. Типові особистісні соціальні та психологічні характеристики суб'єктів, що скоїли злочини проти радіаційної безпеки, на підставі здійсненого

дослідження, виглядають таким чином. Це переважно особи чоловічої статі віком від 30 до 50 років (53%), які мають загальну середню освіту (74,68%). Частка злочинців цієї сфери з повною вищою чи базовою вищою освітою становить 9,37% від загальної кількості. Більшість з правопорушників є працездатними, які не працюють і не навчаються, та безробітними – 71%. За своїми морально-психологічними ознаками радіаційні злочинці є соціально інтегрованими особами без явно виражених дефектів моральної та правової свідомості. Мотивування та виправдання своєї поведінки з боку таких злочинців ґрунтуються на тому, що здебільшого вся їх протиправна діяльність спрямована не проти конкретної особи чи організації, а проти державного інтересу, який ця категорія правопорушників не сприймає як чітко виражений у конкретних охоронюваних законом правовідносинах.

4. Виявлено та проаналізовано основні детермінанти, що породжують злочини проти радіаційної безпеки (причини) або сприяють їх виникненню (умови). До основних детермінантів загальносоціального характеру, які постають провідними чинниками злочинів проти радіаційної безпеки, належать ті, які визначають реальні умови суспільного існування людей, а саме: 1) негативний бік науково-технічного прогресу; 2) інформаційний фактор (неналежна інформованість населення); 3) адміністративно-контролюючий фактор; 4) розрив між економічними й радіаційно-безпечними інтересами в державі та суспільстві; 5) низький рівень правової свідомості; 6) низький рівень культури й обізнаності в площині радіаційної безпеки; 7) зубожіння (бідність) населення сільських територій; 8) корупційна детермінанта; 9) територіальний фактор.

5. На індивідуальному рівні вчинення злочинів у сфері радіаційної безпеки зумовлено переважно безробіттям, відсутністю засобів існування (зокрема коштів), правовим нігілізмом. Водночас ці причини є похідними від вищезазначених загальносоціальних детермінант.

6. Суб'єктів запобігання злочинам у сфері радіаційної безпеки поділено на спеціалізованих і неспеціалізованих.

До *спеціалізованих* суб'єктів належать органи та організації, для яких протидія злочинності у сфері радіаційної безпеки є одним з основних завдань і функцій (МВС, СБУ, суд, прокуратура); до *неспеціалізованих* – органи та організації, які керують діяльністю із запобігання злочинам у сфері радіаційної безпеки, організовують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування); органи, установи, організації, функції й повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинам проти радіаційної безпеки, але їхня діяльність впливає на запобіжні процеси щодо детермінант цього виду злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги; адміністрація підприємств, установ, організацій тощо).

Необхідною умовою результативності діяльності із запобігання злочинам проти радіаційної безпеки є тісна співпраця суб'єктів запобігання відповідним злочинам, тому акцентовано на важливості координації їх діяльності в напрямі підвищення ефективності такого запобігання.



7.3 метою дієвого запобігання злочинам проти радіаційної безпеки запропоновано реалізовувати на загальнодержавному рівні такі заходи:

1) запровадити системний механізм протидії та запобігання злочинам проти радіаційної безпеки у формі ухвалення державної концепції «Стратегія радіаційної безпеки України»;

2) удосконалити методи зведення статистичних відомостей з приводу виявлених фактів протиправної поведінки щодо радіаційної безпеки та зіставлення цієї інформації з кінцевим процесуальним рішенням за ними;

3) доповнити перелік об'єктів кримінально-правової охорони, що міститься у ст. 1 КК України, таким об'єктом, як «радіаційна безпека»;

4) розробити законопроект щодо посилення кримінальної відповідальності за вчинення радіаційних злочинів працівниками правоохоронних органів та службовими особами, які зобов'язані дотримуватись правил радіаційної безпеки, зокрема доповнити статті 258, 258<sup>1</sup>, 258<sup>2</sup>, 258<sup>4</sup>, 261, 262, 263, 264, 265, 265<sup>1</sup>, 266, 267, 267<sup>1</sup>, 268, 269, 270, 270<sup>1</sup>, 259 частинами, які б містили такі диспозиції: *«ті самі діяння, вчинені працівником правоохоронного органу або службовою особою, яка зобов'язана дотримуватись правил радіаційної безпеки, – караються...»*. Визначення санкції потребує окремого вивчення, що виходить за межі предмета цього дослідження;

5) організувати розроблення й обговорення законопроекту щодо посилення кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями 345, 347, 345<sup>1</sup>, 346, 347, 348, 348<sup>1</sup>, 349, 349<sup>1</sup>, 350 КК України.

8. Для належної запобіжної діяльності на спеціально-кримінологічному рівні доцільною є реалізація комплексу заходів, таких як:

1) проведення *кримінологічної експертизи нормативно-правових актів у сфері охорони від радіаційної небезпеки*;

2) запровадження *урядової програми дій щодо профілактики правопорушень у сфері радіаційної безпеки*;

3) доповнення чинного КПК України заходом *правоохоронної профілактики*, для цього статтю 110 КПК України доповнити частиною восьмою такого змісту: *«Під час кримінального провадження слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення»*. Крім цього, варто доповнити зазначену статтю частиною дев'ятою в такій редакції: *«Слідчий, прокурор, встановивши причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вносять у відповідний державний орган, орган місцевого самоврядування, громадську організацію, суб'єкту господарювання, незалежно від форми власності та підпорядкування, або посадовій особі такого органу й суб'єкту постанову про вжиття заходів для усунення цих причин і умов»*. Запропоновано також доповнити цю статтю частиною десятою, яка мала б на меті створити механізм контролю, у такій редакції: *«Процесуальні керівники й керівники слідчих підрозділів зобов'язані контролювати стан виконання постанови та відомості про результати їх розгляду долучати до матеріалів кримінальних і наглядових проваджень»*.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Торбєєв М. О. Окремі питання дослідження природи злочинів у сфері радіаційної безпеки. *Право та державне управління*. 2014. № 4 (17). С. 86–91.
2. Торбєєв М. О. Соціально-правова природа злочинів проти радіаційної безпеки: дослідження суті шляхом аналізу історичного становлення поняття безпеки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2014. № 4 (46). С. 132–135.
3. Торбєєв М. О. Стан дослідження проблем кримінально-правової та кримінологічної характеристики запобігання злочинам проти радіаційної безпеки в сучасному кримінальному праві України та кримінології. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. № 3 (6). С. 204–214.
4. Торбєєв М. О. Причини та умови індивідуальної злочинної поведінки проти радіаційної безпеки. *Юридична наука*. 2015. № 5. С. 127–135.
5. Торбєєв М. О. Соціально-правова природа злочинів проти радіаційної безпеки. *Кримінологіческие исследования*. 2015. № 9 (15). С. 264–279.
6. Торбєєв Н. А. Кримінологіческая характеристика радиационной преступности (исследование на примере Украины). *Leges si viata, Moldova*. 2015. № 3/2 (279). С. 91–95.
7. Торбєєв М. О. Проблематика визначення вартості збитків та ціни позову у злочинах проти вимог радіаційної безпеки. *Актуальні проблеми публічного та приватного права* : тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя, 2012. С. 336–338.
8. Торбєєв М. О. Класифікація злочинів проти радіаційної безпеки. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2013. С. 304–307.
9. Торбєєв М. О. Деякі аспекти віктимологічної безпеки в контексті загальної концепції безпеки людини. *Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України, Кримінологічна асоціація України, 2013. С. 248–249.
10. Торбєєв М. О. Деякі особливості форм кримінальної поведінки в сфері радіаційної безпеки. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Івано-Франківськ, 2013. С. 197–200.
11. Торбєєв М. О. Основи державного регулювання радіаційної безпеки, як частини екологічної безпеки країни. *Наука і вища освіта* : тези доповідей XXI Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2013. С. 17–18.
12. Торбєєв М. О. Національна комісія, що здійснює державне регулювання безпеки у сфері використання ядерної енергії, як суб'єкт запобігання злочинам проти радіаційної безпеки. *Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір* : матеріали наук.-практ. конф. Запоріжжя, 2014. С. 186–188.

13. Торбеев М. О. Загальний опис заходів забезпечення радіаційної безпеки. *Наука і вища освіта*: тези доповідей XXIII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених. Запоріжжя, 2015. С. 188–189.

14. Торбеев М. О. Суб'єкти запобігання злочинам проти радіаційної безпеки. *Кримінальне право: традиції та новації*: зб. матеріалів Міжнар. круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В. В. Сташиса. Полтава ; Харків, 2015. С. 375–379.

15. Торбеев М. О. Інформаційна профілактика як індивідуальний захід запобігання злочинам проти радіаційної безпеки. *Технологія професійної діяльності: теорія і практика*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Чернігів, 2016. С. 222–225.

16. Торбеев М. О. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинами проти радіаційної безпеки (на прикладі України та країн ЄС). *Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine*. International Scientific-Practical Conference: Conference Proceedings. Sandomierz, 2017. С. 167–170.

17. Торбеев М. О. Актуальні питання злочинних проявів з прихованим джерелом іонізуючого випромінювання. *Від громадянського суспільства – до правової держави. Захист прав людини: Національний та міжнародно-правовий виміри*: зб. тез доповідей XIV Міжнар. наук.-практ. конф. / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. С. 185–189.

18. Торбеев М. О. Загальні заходи протидії та запобігання незаконному обігу радіаційних матеріалів. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки*: матеріали Міжнар. круглого столу / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені В. В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2018. С. 119–123.

## АНОТАЦІЯ

**Торбеев М. О. Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання.** – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

Дисертацію присвячено встановленню кримінологічних закономірностей, які постали б підґрунтям протидії злочинності проти радіаційної безпеки на підставі її комплексної характеристики, визначення детермінант та механізмів запобігання. У дослідженні розкрито зміст поняття «радіаційна безпека», висвітлено соціально-правову природу злочинів проти радіаційної безпеки, сучасні особливості протиправної поведінки в цій сфері та запропоновано загальну кримінально-правову й кримінологічну характеристику цих злочинів. Здійснено опис соціальної та психологічної характеристик особи злочинця, який вчиняє злочини проти радіаційної безпеки, а також виявлено

кримінологічно значущі риси таких суб'єктів. Виявлено та проаналізовано основні детермінанти вчинення злочинів проти радіаційної безпеки, встановлено причини й умови індивідуальної злочинної поведінки суб'єкта цих злочинів. На підставі результатів дослідження розроблено низку загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів запобігання злочинам проти радіаційної безпеки.

**Ключові слова:** радіаційна безпека, радіаційна злочинність, злочин проти радіаційної безпеки, кримінологічна характеристика, особа злочинця, криміногенні детермінанти, запобігання.

## АННОТАЦИЯ

**Торбеев Н. А. Преступления против радиационной безопасности: криминологическая характеристика, детерминация и предупреждение. – На правах рукописи.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Классический частный университет, Запорожье, 2019.

Диссертация посвящена установлению криминологических закономерностей, которые могут быть основой противодействия преступности против радиационной безопасности, на основе ее комплексной характеристики, выявления детерминант и механизмов предупреждения. Раскрыто содержание понятия «радиационная безопасность», освещена социально-правовая природа преступлений против радиационной безопасности, современные особенности противоправного поведения в данной сфере и предложена общая уголовно-правовая и криминологическая характеристика данных преступлений. Представлена социальная и психологическая характеристики личности преступника, совершающего преступления против радиационной безопасности, а также выявлены криминологически значимые характеристики таких субъектов. Установлены и проанализированы основные детерминанты совершения преступлений против радиационной безопасности, причины и условия индивидуального преступного поведения субъекта данных преступлений.

В диссертации впервые осуществлена комплексная криминологическая и уголовно-правовая характеристика преступлений против радиационной безопасности с учетом структуры и географии радиационной преступности, а также посредством выделения радиационной безопасности в качестве самостоятельного объекта уголовно-правовой охраны на основании анализа уголовных дел и производств за 2008–2015 гг.; сформирована криминологическая характеристика личности преступника, который совершает преступления против радиационной безопасности, на основании обобщения социально-демографической, возрастной, социально-психологической характеристик и уголовно-правовых признаков; определен круг субъектов

противодействия радиационной преступности, которые делятся на специализированные (органы и организации, для которых противодействие преступности в сфере радиационной безопасности является основной задачей и функцией, – МВД, СБУ, суд, прокуратура) и неспециализированные (органы и организации, курирующие деятельность по предупреждению преступлений в сфере радиационной безопасности, организующие ее, создающие систему управления нею, – органы государственной власти и управления, органы местного самоуправления; органы, учреждения и организации, функции и полномочия которых не имеют целевого назначения предупреждения преступлений против радиационной безопасности, но их деятельность влияет на процессы ослабления детерминации этого вида преступности и отдельных преступлений (образовательные учреждения, учреждения культуры, охраны здоровья, социальной помощи; администрация предприятий, учреждений, организаций и др.)).

На основе результатов исследования разработан ряд общесоциальных, специально-криминологических и индивидуальных мер предупреждения преступлений против радиационной безопасности. В частности, для надлежащей предупредительной деятельности на специально-криминологическом уровне предложено реализовать комплекс следующих мероприятий: 1) проведение криминологической экспертизы нормативно-правовых актов в сфере охраны от радиационной опасности; 2) внедрение правительственной программы действий в сфере профилактики правонарушений в сфере радиационной безопасности; 3) дополнение действующего УПК Украины такой мерой, как правоохранный профилактика.

**Ключевые слова:** радиационная безопасность, радиационная преступность, преступление против радиационной безопасности, криминологическая характеристика, личность преступника, криминогенные детерминанты, предупреждение.

## SUMMARY

**Torbieiev M. O. Crimes against radiation safety: criminological characteristics, determination and prevention.** – The manuscript.

The thesis for a Candidate Degree in Law Sciences (Doctor of Philosophy) at the speciality 12.00.08 – Criminal Law and criminology; criminal enforcement law. – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2019.

The candidate for the degree draws attention to the fact that the concept of «radiation safety» is a key concept for structuring this research, therefore scientific study and interpretation of its content is given priority in this work.

The candidate for the degree has studied history of criminal and other legislation on radiation safety and substantiates his idea that a group of crimes against radiation safety represents, first of all, an integral system of criminal and legal norms on radiation protection of the state and population against unlawful conduct.

In this thesis criminal legal characteristics of crimes that violate social relations in radiation safety field are described, their full list is given, and the idea on subsequent enhancement of the criminal legislation of Ukraine, in particular, constitute a group of radiation crimes into an independent section of the Criminal Code of Ukraine: «Crimes against radiation safety», is presented.

The research has enabled identifying typical personal social and psychological characteristics of persons having committed crimes against radiation safety.

The analysis of results obtained on the essence of causes and conditions of individual criminal conduct in the field of criminal and legal protection of radiation safety has shown: qualities specific for a person committing a crime of this group depend on the impact of the environment, among other, social environment of the potential subject of the crime.

The candidate for the degree has proposed the extended approach to prevent crimes against radiation safety by completing the standard construction of prevention subjects due to involvement of private sector of economy (at the level of compliance with requirements, rules and standards) and community (at the level of awareness) in the process.

It has been established that the essence of the individual work to prevent crimes against radiation safety requires timely identification of persons who are potentially inclined to commit such actions and application of measures to them intended to prevent such criminal conduct.

**Key words:** radiation safety, radiation criminality, crime against radiation safety, criminological characteristics, personality of criminal, criminogenic determinants, prevention.

**ТОРБЄЄВ МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ**

**ЗЛОЧИНИ ПРОТИ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ:  
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ДЕТЕРМІНАЦІЯ  
ТА ЗАПОБІГАННЯ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;  
кримінально-виконавче право

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата юридичних наук

Підписано до друку 12.03.2019  
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times  
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 150 пр. Зам. № 04–19АБ

---

Видавець та виготовлювач  
Класичний приватний університет  
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи  
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008